

FIL-PRIM'AWLA TAL-QORTI ĊIVILI

IMĦALLEF

ONOR. JOSEPH R. MICALLEF LL.D.

ILLUM it-Tlieta, 7 ta' Frar, 2017

Kawża Nru. 32

Rik. Nru. 858/2009 JRM

Mary **BUĠEJA** u żewġha Giovanni Buġeja

VS

John **GAUĊI** u Citadel Insurance p.l.c. (C – 21550)

Il-Qorti:

Rat ir-Rikors Maħluf imressaq fit-2 ta' Settembru, 2009, li bih u għar-raġunijiet hemm imsemmija, l-atturi jitolbu li din il-Qorti (a) ssib li l-imħarrkin solidament responsabbli għall-ħlas tad-danni mgarrba mill-atturi b'riżultat tal-ħabta li ġrat fi Triq l-Imdina, Ғaž-Żebbuġ, fid-19 ta' Marzu, 2004, bejn il-karozza registrata AAO-847 misjuqa mill-attur u dik registrata EAK-767 misjuqa mill-imħarrekk Gauċi; (b) issib li, minbarra dawk li dwarhom intlaħaq qbil bejn il-partijiet, id-danni mgarrba minnhom jikkonsistu f'dawk ta' natura personali, u biex tillikwidahom, jekk meħtieġ

permezz ta' perit minnha maħtur; u (ċ) tordna lill-imħarrkin, individwalment jew *in solidum* bejniethom, jew min minnhom, iħallsuhom id-danni hekk likwidati. Talbu wkoll l-imgħaxijiet u l-ispejjeż;

Rat id-degriet tagħha (diversament presjeduta) tat-12 ta' Ottubru, 2009¹, li bih ordnat in-notifika lill-imħarrkin u tat direttivi lill-partijiet dwar it-tressiq tal-provi min-naħa tagħhom;

Rat it-Twegiba Maħlufa mressqa fis-16 ta' Novembru, 2009, li biha l-imħarrkin laqgħu għal-azzjoni attriċi billi, preliminarjament, jgħidu li l-attur Giovanni Buġeja ma soffra ebda danni u għaldaqstant m'għandux interess ġuridiku u lanqas għandu l-*locus standi* meħtieġ biex ikun jista' jipproponi din il-kawża. Għaldaqstant l-imħarrkin jgħidu li għandhom jinħelsu mill-ħarsien tal-ġudizzju fil-konfront tiegħu u bi spejjeż għalih. Fil-mertu jgħidu li (a) ntlahaq ftehim bejn il-partijiet kemm dwar ir-responsabilita' tal-incident, u kif ukoll dwar il-*lucrum cessans* li ġie likwidat fis-somma ta' disat elef ħdax-il ewro u tmienja u tmienin ċenteżmi (€9011.88), u d-*damnum emergens*, li, fil-każ ta' dan ta' l-aħħar, il-ħlasijiet ser isiru hekk kif l-attriċi tippreżenta l-irċevuti relattivi. Il-ħsarat imġarrba mill-karozza misjuqa mill-attur diġa' tħallsu. Għaldaqstant, l-imħarrkin m'għandhomx iħallsu l-imgħaxijiet u l-ispejjeż ta' din il-kawża; (b) għajr għall-ammonti fuq imsemmija, m'għandhom jagħtu xejn aktar lill-atturi; (ċ) kemm-il darba hemm xi kumpens dovut, dan mhux faċilment likwidabbli jew likwidat skond kif qed tippretendi l-attriċi, għaldaqstant la l-imgħaxijiet u l-anqas l-ispejjeż tal-kawża ma għandhom jintefgħu fuq l-imħarrkin; (d) ma hemm ebda danni x'jiġu likwidati għajr għall-ammonti ġa' msemmija u li diġa' hemm qbil fuqhom; (e) it-talbiet attriċi huma nfondati fil-fatt u fid-dritt u għandhom jiġu miċħuda kontra tagħhom u bi spejjeż għalihom;

Rat id-degriet tagħha (diversament presjeduta) tat-2 ta' Diċembru, 2009², li bih ħatret lill-Avukat Yvette Cassar bħala Assistent Ġudizzjarju sabiex tiġbor ix-xhieda tal-partijiet, u ħatret bħala esperti mediċi lill-Kirurgu Charles Grixti u lill-Psikjatra Peter Muscat sabiex jfittxu u jirrelataw dwar il-fondatezza tad-domandi attriċi, wara li jieħdu konjizzjoni tal-eċċezzjonijiet u jagħmlu l-osservazzjonijiet kollha li għandhom x'jaqsmu mal-każ;

¹ Paġġ. 98 – 9 tal-proċess

² Paġġ. 122A – 124 tal-proċess

Rat ir-Rapport imressaq mill-perit mediku kirurgu Charles Grixti tal-22 ta' Ġunju, 2010³, u minnhu maħluf kif imiss fl-1 ta' Frar, 2012 fir-Registru tal-Qorti Ċivili;

Rat id-degriet tagħha (diversament presjeduta) tat-12 ta' Diċembru, 2013⁴, li bih u fuq talba magħmula mill-atturi b'rikors tagħhom tat-12 ta' Novembru, 2013, ordnat lill-imsemmi espert mediku jaġġorna l-fehmiet mogħtijin minnu fl-imsemmi rapport tiegħu fid-dawl ta' fatti ġodda li ngħad li ġraw minn mindu kien eżamina lill-attriċi;

Rat li b'ordni ta' surroga tal-24 ta' Jannar, 2014⁵, li bih din il-kawża kienet assenjata lil din il-Qorti kif issa presjeduta;

Rat ix-xhieda mressqa mill-partijiet quddiem l-Assistent Ġudizzjarju;

Rat ir-Rapport addizzjonali mressaq mill-imsemmi perit mediku l-kirurgu Charles Grixti fl-10 ta' Ġunju, 2014⁶, u minnu maħluf kif imiss fit-18 ta' Ġunju, 2014 fir-Registru tal-Qorti Ċivili, li bih ikkonferma l-fehmiet u l-konkluzjonijiet li kien ta fl-ewwel rapport tiegħu;

Rat in-Nota mressqa mill-atturi fit-18 ta' Ġunju, 2014⁷, li biha talbu l-ħatra ta' periti addizzjonali;

Rat li għalkemm fil-Verbal tas-smiġħ tat-2 ta' Diċembru, 2009 kien inħatar ukoll mill-Qorti (diversament presjeduta) l-espert psikjatra Dr Peter Muscat, li baqa' ma wettaqx il-ħatra mogħtija lilu. Fuq in-nuqqas tal-preżentata ta' rapport, l-atturi iddikjaraw li kienu qegħdin jistrieħu fuq ir-rapport tal-espert psikjatra Dr Anton Grech tat-18 ta' Novembru, 2008, imqabbad bħala espert *ex parte* mill-kumpannija mħarrka assikuratriċi⁸. Għalhekk, il-Qorti ħassret il-ħatra mogħtija lill-espert psikjatra Peter Muscat fuq talba tal-istess atturi;

Rat id-degriet tagħha tad-9 ta' Ottubru, 2014⁹, li bih ħatret bħala esperti mediċi addizzjonali lill-kirurgi Ivan Esposito, Thomas Azzopardi u Stefan Grech;

³ Paġġ. 157 – 162 tal-proċess

⁴ Paġ. 237 tal-proċess

⁵ Paġġ. 233 – 4 tal-proċess

⁶ Paġġ. 243 – 8 tal-proċess

⁷ Paġ. 249 tal-proċess

⁸ Ara l-verbal tad-9 ta' Ottubru, 2014 f'paġ. 251 tal-proċess

⁹ Paġ. 252 tal-proċess

Rat id-degriet tagħha tal-24 ta' Frar, 2015¹⁰, li bih u fuq talba magħmula mill-atturi b'rikors tagħhom tas-7 ta' Novembru, 2014, ħassret il-ħatra tal-periti mediċi addizzjonali;

Rat id-degriet tagħha tat-3 ta' Marzu, 2015¹¹, li bih tat lill-partijiet żmien sabiex iressqu s-sottomissjonijiet tagħhom bil-miktub;

Rat in-Nota ta' Sottomissjonijiet imressqa mill-atturi fl-20 ta' Marzu, 2015¹²;

Rat in-Nota ta' Sottomissjonijiet imressqa mill-imħarrkin tat-8 ta' Mejju, 2015¹³, bi twegiba għal dik tal-atturi;

Rat l-atti kollha tal-kawza;

Rat id-degrieti tagħha li bihom ħalliet il-kawża għas-sentenza;

Ikkonsidrat:

Illi din hija azzjoni ta' danni wara ħabta bejn żewġ karożzi. L-attur kien qed isuq il-karożza tiegħu b'martu riekba ħdejh fuq quddiem meta l-imħarrek baqa' dieħol go fihom min-naħa ta' wara bil-karożza misjuqa minnu. L-imħarrek u l-kumpannija assikuratriċi tiegħu aċċettaw il-ħtija għall-ħabta. Dwar ir-riżarciment għall-ħsara li ġrat lill-karożza misjuqa mill-attur, il-kumpens ingħata lill-attur mill-kumpannija mħarrka. L-atturi qegħdin jitolbu li l-imħarrkin jagħmlu tajjeb għad-danni mgarrba mill-attriċi li, minħabba fil-ħabta, baqgħet midruba billi garrbet għrieħi li għabulha debilita' li ma tgħaddix. Hija tgħid ukoll li, minbarra l-effetti fiżiċi tad-daqqa, qiegħda tbat minn effetti psikoloġiċi għall-bqija ta' ħajjitha;

Illi l-imħarrkin, minn naħa l-oħra, jilqgħu billi jgħidu li filwaqt li ma hemm ebda kontestazzjoni dwar ir-responsabilita' tal-incident, jgħidu li ntleħaq ftehim dwar dak li għandu jithallas lill-attriċi u għaldaqstant ma hemm ebda dannu x'jiġi likwidat;

Illi bħala fatti rilevanti li joħorġu mill-atti ta' din il-kawża jirriżulta li nhar id-19 ta' Marzu, 2004, l-attur kien qiegħed isuq il-karożza tiegħu tal-għamla *Toyota Hilux* bin-numru tar-registrazzjoni AA0-847 fi Triq l-

¹⁰ Paġ. 259 tal-proċess

¹¹ Paġ. 263 tal-proċess

¹² Paġġ. 264 – 271 tal-proċess

¹³ Paġġ. 274 – 283 tal-proċess

Imdina, ġewwa Haż-Żebbuġ, għall-ħabta tad-disgħa ta' filgħodu¹⁴. Dak il-ħin, martu l-attriċi kienet bilqiegħda ħdejh bħala passiġġier. F'ħin minnhom, il-karozza tal-attur intlaqtet min-naħa ta' wara minn karozza misjuqa mill-imħarrek Gauċi, tal-għamla *KIA Avella* bin-numru ta' reġistrazzjoni EAK-767. Il-karozza misjuqa mill-imħarrek kienet koperta b'polza ta' assikurazzjoni maħruġa mill-kumpannija mħarrka (minn issa 'l hemm imsejha "Citadel");

Illi dakinhar tal-inċident, l-attriċi kellha ħamsin (50) sena u l-attur sitta u ħamsin (65) sena¹⁵. L-attriċi hija mara tad-dar, filwaqt illi l-attur huwa pensjonant¹⁶. Fil-ħabta, l-attriċi lmentat minn uġiġħ f'għonqha u f'daharha. L-attur ma ġarrab l-ebda ġrieħi;

Illi minn fuq il-post tal-inċident, l-attriċi ttieħdet l-isptar u ġiet ċertifikata li sofriet minn skoss f'għonqha (*Whiplash injury*)¹⁷. Dan kien it-tieni inċident awtomobilistiku li l-attriċi kienet parti fih (mhux mal-imħarrek), u li minnu ħarġet imweġġa¹⁸. Iż-żewġ inċidenti huma meqjusa li saru fi żminijiet differenti u ħallew ħsarat separati minn xulxin¹⁹;

Illi filwaqt illi l-imħarrek ammetta t-tort għall-inċident, u l-atturi ngħataw kumpens għad-danni li ġarrbet il-karozza tagħhom, ma ntlahaqx qbil bejn il-partijiet dwar il-ħsara fiżika u psikoloġika li l-attriċi tgħid li ġarrbet u għadha qiegħda ssofri b'riżultat ta' dan l-inċident;

Illi minn wara l-inċident, l-attriċi attendiet għand diversi esperti mediċi²⁰ għall-konsulenza u rċeviet kura kemm għall-uġiegħ f'għonqha, kif ukoll għad-dipressjoni li tgħid li waqqħet fiha. L-attriċi tgħid li dan l-inċident bidlilha ħajjitha għaliex tħossha ta' kuljum muġuġha u naqqset ħafna mill-attivita' tagħha²¹. Tgħid ukoll li nefqet flejjes kbar biex tipprova ttejjeb saħħitha²²;

Illi mill-provi mressqa, ma jirriżultax illi l-attur ġarrab danni;

¹⁴ Dok "MB1", f'paġġ. 7 – 10 tal-proċess

¹⁵ Ara kopja tal-Karta tal-Identita' tal-attriċi u tal-attur f'paġġ. 111 u 110 tal-proċess

¹⁶ Ara affidavit ta' l-attriċi f'paġ. 109 tal-proċess

¹⁷ Dok. "MB1" Insurance Road Accident Report f'paġ. 9 tal-proċess

¹⁸ Ara Dok. "MB3" f'paġ. 13 tal-proċess

¹⁹ Ara x-xhieda ta' Mr Frederick Zammit Maempel f'paġ. 132 tal-proċess

²⁰ Fosthom, Dok. "MB3" rapport mediku mill-konsulent ortopediku Mr C Sciberras f'paġġ. 12 – 4 tal-proċess; Dok. "MB4" rapport psikjatriku mill-konsulent psikjatra Dr Ethel Felice f'paġġ. 16 – 9 tal-proċess; Dok. "MB6" rapport psikjatriku mill-konsulent psikatra Dr J.L. Pisani f'paġġ. 26 – 7 tal-proċess. Ara wkoll ix-xhieda ta' Dr Joseph Vella Baldacchino f'paġġ. 154A - 154 tal-proċess, ta' Dr Carmel Sciberras f'paġġ. 126 – 7 tal-proċess u Dok. "HBC3" f'paġ. 188 tal-proċess, ta' Mr Frederick Zammit Maempel f'paġġ. 127 – 132 tal-proċess u Dok. "HBC1" u "HBC 2" f'paġ. 185 – 7 tal-proċess; Ara wkoll ix-xhieda ta' Mariella Meachen f'paġġ. 180A-180B, u ta' Dr Anthony Galea Debono f'paġġ. 180B - 180C tal-proċess

²¹ Ara affidavit tal-attriċi f'paġġ. 107 – 8 tal-proċess

²² *Ibid* paġġ. 108 – 9 tal-proċess. Ara wkoll l-irċevuti ipprezentati u misjuba f'paġġ. 29 – 96 tal-proċess, paġġ. 112 – 120 u Dok. "MBM1" sa Dok. "MBM 6" f'paġġ. 189 – 221 tal-proċess

Illi fit-23 ta' Novembru, 2005²³ u 20 ta' Diċembru, 2007²⁴, l-atturi bagħtu jinterpellaw b'att ġudizzjarju lill-imħarrkin sabiex jersqu għal-likwidazzjoni u l-ħlas tad-danni mġarrbin minnhom;

Illi jirriżulta li l-kumpannija mħarrka talbet lill-attriċi tattendi għal żjarat mediċi kemm għand esperti mediċi kif ukoll psikjatriċi, li taw il-fehmiet tagħhom²⁵ dwar l-ilmenti tagħha;

Illi fit-2 ta' Settembru, 2009, infetħet din il-kawża;

Illi l-espert mediku maħtur mill-Qorti wasal għall-fehma li l-attriċi tasew qiegħda tbatì minn debilita' u li din mhijiex sejra tgħaddi maż-żmien. Huwa wasal għall-fehma li d-diżabilita' tagħha kienet fil-grad ta' wieħed fil-mija (1%). Eskluż mill-eżami tiegħu huma l-kumplikazzjonijiet psikjatriċi li setgħu nqalgħu minħabba l-incident u li minnhom l-attriċi tilmenta. Dawn ta' l-aħħar ġew mistħarrġa mill-espert psikjatriku mqabba *ex parte* minn Citadel u li wasal għall-fehma li l-attriċi tbatì minn diżabilita' psikjatrika fil-grad ta' ħmistax fil-mija (15%);

Illi l-konsiderazzjonijiet ta' xejra legali f'din il-kawża huma limitati għall-kwestjoni tal-likwidazzjoni tad-danni mġarrba, ladarba l-imħarrkin aċċettaw li l-ħtija għal dak li ġara kienet tal-imħarrek Gauċi;

Illi kif ingħad qabel, ladarba l-attur ma weriex li huwa wkoll ġarrab danni f'saħħtu u ladarba hemm qbil li Citadel ħallset il-kumpens għall-ħsarat li ġarrbet il-karozza tal-attur, il-likwidazzjoni tad-danni mitluba mill-atturi ser tkun limitata għaċ-ċirkustanzi tal-attriċi u l-entita' ta' danni mġarrbin minnha;

Illi minħabba li din iċ-ċirkostanza kienet magħrufa sa minn qabel ma nfetħet il-kawża, l-imħarrkin qanqlu l-kwestjoni tan-nuqqas ta' interess ġuridiku tal-attur, permezz tal-**ewwel eċċezzjoni preliminari** u l-Qorti ser tqis din l-eċċezzjoni qabel kull haġa oħra;

Illi kif ingħad għadd ta' drabi mill-Qrati Maltin, l-interess meħtieġ fl-attur irid ikun wieħed dirett, leġittimu, kif ukoll attwali²⁶. L-interess irid joħroġ minn stat attwali ta' ksur ta' jedd, liema ksur ikun jikkonsisti f'kundizzjoni pożittiva jew negattiva li xxejjen jew tipprova ġġib fix-xejn dritt li jappartjeni lid-detentur jew lilu jkun mistħoqq²⁷;

²³ Paġġ. 24 – 5 tal-proċess

²⁴ Paġġ. 28 - 28A tal-proċess

²⁵ Dok. "AG1" f'paġġ. 173 – 8 tal-proċess u x-xhieda mogħtija minn Dr Anton Grech f'paġġ. 172A - 172B tal-proċess. Ara wkoll ix-xhieda ta' Mr Frederick Zammit Maempel f'paġġ. 139 – 142 tal-proċess

²⁶ Ara P.A. 20.1.1950 fil-kawża fl-ismijiet *Watson vs Sacco* (Kollez. Vol: XXXIV.ii.453)

²⁷ Ara P.A. 27.3.1990 fil-kawża fl-ismijiet *Muscat et vs Buttigieg* (Kollez. Vol: LXXIV.iii.481)

Illi l-interess ġuridiku f'attur huwa dak li l-imħarrek jirrifjuta li jagħraf il-jedd tal-istess attur u li, fih innifsu, joħloq il-ħtieġa tal-vertenza. Għalhekk dan iġib miegħu l-konsegwenza li l-ewwel u l-aqwa interess ġuridikament ammissibbli huwa dak li kull persuna għandha, jiġifieri li titlob li, fil-konfront tagħha, isir ħaqq jew li tiġi msewwija ingustizzja magħmula fil-konfront tagħha²⁸;

Illi għar-rigward ta' l-aspett ta' attwalita' tal-interess tal-attur, azzjoni tista' ssejtn u titqies imsejsa b'interess kif imiss kemm-il darba tkun kapaċi li tipproduċi riżultat vantaġġuż jew utili għal min jipproponiha u li dak iriżultat jista' jiġi utiżżat²⁹. Barra minn dan, irid jintwera li dak l-interess jibqa' jsejtn matul il-ħajja kollha tal-azzjoni, u mhux biss fil-bidu tagħha, għaliex jekk dan l-interess jonqos (jintemm) il-konsegwenza immedjata tkun li l-imħarrek jinħeles milli jibqa' fil-kawża fil-konfront ta' dik il-parti attriċi³⁰;

Illi l-interess tal-attur għandu jkun jidher mill-att tar-Rikors Maħluf innifsu³¹, u għalkemm il-mottiv tal-interess mhux meħtieġ li jkun imsemmi fir-Rikors Maħluf, għandu jirriżulta mill-provi jekk kemm-il darba jiġi kuntrastat³²;

Illi fejn hemm iżjed minn attur wieħed, bħal ma huwa l-każ preżenti, il-kwestjoni ta' jekk l-atturi kollha għandux ikollhom l-istess interess, hemm aċċenn għaliha fl-artikolu 161(3) tal-Kap. 12, minn fejn jidher ċar li mhux meħtieġ li l-interess ta' kull attur ikun l-istess, għaliex l-elementi msemmija aktar 'il fuq biex isejsu l-interess, għalkemm japplikaw f'kull każ, ma jitolbux tabilfors l-identita' ta' interess bħala rekwizit għas-siwi tal-azzjoni;

Illi l-Qorti hija tal-fehma li dan ifisser li jekk, għal xi raġuni, xi wieħed mill-atturi jonqos fih il-kwalita' ta' parti interessata waqt il-proċeduri jew jitlef l-interess, din ċ-ċirkostanza tolqot lilu biss u mhux ukoll is-siwi tal-azzjoni mibdija minnu ma'oħrajn. Hekk illi, fl-aħħar mill-aħħar, it-tneħħija ta' dak l-attur mill-atti fuq nuqqas ta' interess tirriduċi ruħha għal kwestjoni marġinali ta' qsim ta' spejjeż fil-konfront tal-atturi l-oħrajn u l-parti mħarrika, iżda mhux ixxejjen l-azzjoni;

²⁸ App. Kumm. 2.4.1993 fil-kawża fl-ismijiet *Farrugia et vs Buħaġiar* (Kollez. Vol: LXXVII.ii.98)

²⁹ Ara App. Ċiv. 27.5.1991 fil-kawża fl-ismijiet *Bond vs Manġion et* (Kollez. Vol: LXXV.ii.385). Ara wkoll App. Ċiv. 14.9.1988 fil-kawża fl-ismijiet *Millard vs. Said et noe* (Kollez. Vol: LXXII.ii.299)

³⁰ App. Ċiv. 17.2.1993 fil-kawża fl-ismijiet *Sammut et noe vs Attard* (Kollez. Vol: LXXVII.ii.246)

³¹ Ara App. Ċiv. 3.12.1984 fil-kawża fl-ismijiet *Borg vs Caruana* (Kollez. Vol: LXVIII.ii.232) u l-għadd ta' sentenzi hemm imsemmiha

³² Ara App. Ċiv. 12.12.1983 fil-kawża fl-ismijiet *Ignazio Gatt vs Michael Debono et* (mhix publikata imma tissemma fis-sentenza fl-istess ismijiet riportata f'Kollez. Vol: LXXIV.iii.438)

Illi f'din il-kawża, għalkemm l-attur ressaq talba flimkien mal-attribi, għal sejba ta' responsabbiltà fl-imħarrkin għad-danni mgarrbin minnu u mill-attribi, u għal-likwidazzjoni tal-istess danni, mill-provi mressqa l-interess tal-attur jinstab biss fil-fatt li (1) huwa s-sid tal-karozza li kienet involuta fl-incident mal-imħarrekk; u (2) b'konsegwenza tal-istess incident, martu (l-attribi) garrbet danni minħabba l-griefi li kellha mal-ħabta;

Illi dwar din l-eċċezzjoni, l-imħarrkin jishqu³³ li ladarba l-attur Buġeja jammetti li fil-ħabta hu ma garrab l-ebda korriment, dan juri li hu daħal fil-kawża bla bżonn u bla ma kellu interess ġuridiku li jressaq f'ismu xi pretensjoni kontrihom. Għalkemm l-atturi ma jsemmu bl-ebda mod din l-eċċezzjoni fin-Nota ta' Sottomissjonijiet tagħhom, l-għaref difensur tagħhom argumenta (waqt li kienu qegħdin isiru s-sottomissjonijiet ulterjuri bil-fomm quddiem il-Qorti) li d-danni pretiżi mill-atturi "jolqtu l-komunjoni tal-akkwisti" eżistenti bejniethom u, minħabba f'hekk, l-attur tabilfors għandu interess ġuridiku attwali u dirett biex ikun parti f'din il-kawża;

Illi f'dan l-isfond, il-Qorti issib li fl-attur jonqos l-interess dirett u attwali li huwa meħtieġ biex isostni din il-kawża, u l-għan prattiku tal-kawża, minn kif inhu mfassal ir-Rikors Maħluf, ma joħroġ. L-argument li l-pretensjonijiet attribi jolqtu l-komunjoni tal-akkwisti ma jreġix. Il-bażi tal-azzjoni attribi hija dik akwiljana u ma toħroġ mill-ebda rabta kuntrattwali. Il-likwidazzjoni u l-ħlas ta' danni mgarrba minħabba att delittwali ma jinkwadrax f'dak li l-liġi tqis li jidhlu fil-komunjoni tal-akkwisti³⁴ u wisq anqas li jikkostitwixxu att ta' amministrazzjoni straordinarja tal-istess komunjoni³⁵;

Illi dawn il-konsiderazzjonijiet iwasslu lill-Qorti biex issib bħala mistħoqqa l-ewwel eċċezzjoni preliminari mqanqla mill-imħarrkin f'dan ir-rigward, u għaldaqstant l-ewwel eċċezzjoni sejra tintlaqa';

Illi dwar il-likwidazzjoni tad-danni, il-liġi trid li kull persuna twieġeb għall-ħsara li sseħħ bi ħtija tagħha³⁶, u jitqies hekk kull min f'għemilu ma jużax il-prudenza, id-diliġenza u l-ħsieb ta' missier tajjeb tal-familja³⁷. Għalhekk kull persuna li għaliex trid, jew għaliex naqset mill-prudenza jew diliġenza, tagħmel jew tonqos li tagħmel xi ħaġa li biha tikser dmir impost fuqha mil-liġi, hija obligata tħallas għall-ħsara li sseħħ minħabba

³³ Nota ta' Sottomissjonijiet f'pag. 274 tal-proċess

³⁴ Art. 1320 tal-Kap 16

³⁵ Art. 1322(2) tal-Kap 16

³⁶ Art. 1031 tal-Kap. 16

³⁷ Art. 1032(2) tal-Kap. 16

f'hekk, ukoll jekk dan ikun sar mingħajr il-ħsieb li tagħmel ħsara lil ħaddieħor³⁸;

Illi l-ħsara li persuna negligenti trid twieġeb għaliha tikkonsisti (a) fit-telf effettiv li l-persuna mġarrba tbatu direttament mill-għemil; (b) fl-ispejjeż minfuqin mill-persuna mġarrba biex tagħmel tajjeb għall-ħsara li saritilha; (ċ) fit-telf ta' paga, dħul jew qligħ ieħor attwali; u (d) fit-telf ta' qligħ li l-persuna mġarrba tbatu 'l quddiem minħabba debilita' dejjiema kawżata minn dak l-għemil³⁹;

Illi fl-ewwel lok, għalkemm Citadel tgħid li kien intlaħaq ftehim mal-atturi dwar il-likwidazzjoni tal-ammont ta' danni bħala *lucrum cessans* u li kulma kien għad fadal kien li l-attriċi tessebilha riċevuti ħalli tista' ssir il-likwidazzjoni tan-nefqa attwali (*damnum emergens*), ma tressqet l-ebda prova dwar dan. Għall-kuntrarju, fin-Nota tagħhom⁴⁰, l-atturi jgħidu li jekk kemm-il darba sar xi diskors dwar il-likwidazzjoni tad-danni mġarrba mill-attriċi, dan sar kollu fuq bażi ta' "bla preġudizzju" u għaldaqstant ma jorbotx;

Illi fil-każ li għandha quddiemha l-Qorti, l-attriċi qiegħda tippretendi kumpens kemm dwar l-ispejjeż minfuqa (*damnum emergens*) u kif ukoll dwar in-nuqqas jew telf li sejra gġarrab minħabba li baqgħet ma fiqitx għal kollox mill-grieħi li garrbet fl-incident (*lucrum cessans*). Il-Qorti qieset bir-reqqa l-provi mressqin mill-attriċi dwar l-ilmenti tagħha u jidhrilha li hemm nisġa bejn l-incident u dak li garrbet l-attriċi wara l-ħabta. Minn dak li jissemma fir-*Road Accident Report*⁴¹ meħud flimkien mal-fehmiet tal-espert mediku mqabbad minnha⁴², il-Qorti tasal għall-fehma li d-debilita' fiżika seħħet fil-ħin tal-ħabta u kienet effett dirett tagħha. Tqis ukoll li tista' toqgħod fuq il-fehmiet tal-espert psikjatrika mqabbad *ex parte* mill-kumpannija mħarrka, illi d-diżabilita' psikjatrika li l-attriċi tbatu minnha hija kronika u, għar-raġunijiet mfissra minnu fix-xhieda tiegħu f'dawn il-proċeduri, il-possibilita' illi l-attriċi tmur għall-aħjar hija remota⁴³;

Illi kif ingħad mill-Qrati Maltin⁴⁴, "*mhux neċessarju li debilita' permanenti tkun waħda fiżika li timmenoma l-persuna fil-possibilitajiet tiegħu ta' xogħol minħabba limitazzjoni fil-funzjoni ta' xi organu. Setgħet ukoll tkun debilita' psikika li timmanifesta ruħha f'kondizzjoni li negattivament*

³⁸ Art. 1033 tal-Kap. 16

³⁹ Art. 1045(1) tal-Kap. 16

⁴⁰ Paġ. 264 tal-proċess

⁴¹ Dok. "MN1" f'paġ 9 tal-proċess

⁴² Rapport Mediku f'paġġ. 157 – 162 u f'paġġ. 243 – 8 tal-proċess

⁴³ Ara Dok. "AG1" f'paġġ. 173 – 8 tal-proċess, u x-xhieda ta' Dr Anton Grech f'paġġ. 172A - 172B tal-proċess

⁴⁴ App. Ċiv. 15.1.2002 fil-kawża fl-ismijiet *Peter Sultana vs Anthony Abela Caruana*

tinfluwenza l-kapaçita' għax-xogħol ta' l-individwu. Li kien meħtieġ pero' hu li jiġi stabbilit lil hinn minn kull dubbju raġjonevoli li tali debilita' kawżata minn debilita' psikika tkun direttament kawżata mill-inċident li għalih kien responsabbli l-konvenut, u inoltre, li d-disabilita' tkun waħda permanenti. Filwaqt li hemm diffikulta' tal-prova f'dan il-kamp, ċertament ma jistax jiġi eskluż li jeżistu sitwazzjonijiet fejn il-ħsara provokata minn inċident, anke stradali, ma tkunx daqstant fizika daqs kemm psikika. Filwaqt li jista' jkun li jkun hemm ħsara fiżika li ma tkunx ta' natura permanenti, mhux eskluż li tali ħsara setgħet tipprovoka debilita' psikoloġika permanenti li tista' wkoll tkun kwantifikata f'telf ta' qligħ futur”;

Illi għal dak li **jirrigwarda id-damnum emergens**, l-attriċi ressqet numru ta' riċevuti li jikkonsistu f'xiri ta' mediċini, eżamijiet mediċi, kif ukoll ħlas għall-użu ta' pixxina u terapija. Il-Qorti tqis illi dawn l-riċevuti, meta mqabbla max-xhieda mogħtija mill-konsulenti mediċi, jirriżulta illi huma marbuta mal-inċident u għaldaqstant l-attriċi għandha jedd illi titlob kumpens tagħhom. Meta jintgħaddu l-riċevuti msemmija jiġi li l-kumpens taħt din il-kawżali jitla' għas-somma ta' tlett elef sitt mija sitta u erbgħin ewro u sitta u tmenin ċenteżmu (€3646.86)⁴⁵;

Illi fir-rigward l-riċevuti marbuta mas-safar, trattament ta' massagġi mogħtija barra minn Malta, konsum ta' dawl u ilma, xiri ta' karozza u biljetti ta' l-ajru, il-Qorti tilqa' l-argument imressaq mill-għaref difensur tal-imħarrkin illi l-infiq tagħhom ma ġiex ippruvat illi huwa marbut mal-inċident. Għaldaqstant dawn l-riċevuti l-Qorti mhux ser tqishom għal skop ta' likwidazzjoni ta' danni;

Illi għal dak li **jirrigwarda l-lucrum cessans**, l-attriċi jidher li torbot din il-pretensjoni tagħha mal-fatt li għadha tbat iħafna biex tagħmel sewwa u bla xkiel xogħliha fid-dar, kif ukoll mal-fatt li l-inċident bidlilha ħajjitha għaliex tħossha kontinwament depressa;

Illi minkejja l-istedina ta' Citadel li l-Qorti tqis id-debilita' permanenti fil-grad li ma teżistix (0%)⁴⁶, issib li l-mod kif l-istess perit mediku sejjes il-fehmiet tiegħu fir-Rapport Mediku⁴⁷, u l-ispjegazzjoni illi l-espert psikjatriku ta għar-Rapport Psikjatriku kif imħejji minnu fuq inkarigu ta' Citadel⁴⁸, ma jkunx għaqli li l-perċentwali jitnaqqsu b'aktar minn dak stabbilit. Għaldaqstant il-Qorti sejra tadotta l-perċentwali globali ta' sittax

⁴⁵€2447.58 medicina, €674.51eżamijiet mediċi u u €524.77 għall-użu ta' pixxina. Ara l-riċevuti f'paġġ 29 – 91, 189 – 191, 195, 195A, 197 – 200, 92, 202 - 203, 93 – 6, 192 – 193 , 195 – 6 u 201tal-proċess. Fost dawn l-riċevuti, il-Qorti ma qisetx dawk l-riċevuti li tressqu aktar minn darba

⁴⁶ Nota ta' Sottomissjonijiet tal-imħarrkin f'paġġ. 282 tal-proċess

⁴⁷ Ara l-konkluzzjonijiet tat-tieni Rapport Mediku f'paġġ. 247 – 8 tal-proċess

⁴⁸ Ara x-xhieda ta' Dr Anton Grech f'paġġ. 172A - 172B tal-proċess

fil-mija (16%)⁴⁹ bħala d-debilita' sħiħa li qiegħda ġgorr l-attriċi u li sejra tibqa' magħha tul ħajjitha;

Illi biex il-Qorti tasal għall-kumpens xieraq li l-attriċi għandha tingħata, trid tasal għall- konkluzjoni illi dak li qed titlob l-attriċi bħala *damnum emergens* ġabet il-prova tiegħu li ntefaq b'riżultat ta' dan l-incident, filwaqt illi biex tasal għall- kumpens ta' *lucrum cessans*, il-Qorti trid tqis it-telf ta' qligħ li l-attriċi setgħet batiet diġa' minn dakinhar tal-incident sal-lum⁵⁰, u dak li se jkollha tbat i' quddiem minħabba l-inkapaċita' għal dejjem li hija ġarrbet fl-incident mertu tal-każ;

Illi l-kriterju tal-kumpens għal telf ta' qligħ fil-ġejjieni jintrabat sfiq mal-fatt li kull korriment iġib miegħu żvantaġġ li jissarraġ f'telf ta' opportunita' għall-vittma li, kieku ma kienx għall-incident, kienet tkun eliġibbli għalihom, imqar jekk wara l-incident baqgħet tibgħata paga sħiħa jew saħansitra tjebu l-kundizzjonijiet tax-xogħol tagħha⁵¹;

Illi fil-każ li għandha quddiemha, it-telf ta' qligħ imġarrab u dak tal-ġejjieni jrid jiġi mistħarreġ fil-kuntest li l-attriċi hija mara tad-dar li fiż-żmien li seħħ l-incident ma kellhiex impieg, u li kellha l-eta' ta' ħamsin (50) sena⁵²;

Illi f'dan ir-rigward, jingħad li l-Qrati tagħna ilhom żmien jaċċettaw li mara miżżewġa li ma kellhiex impieg jistħoqqilha tingħata kumpens għall-ġrieħi mġarrbin minnha f'incident dannuż u minħabba dan il-fatt waħdu⁵³. Ix-xogħol tad-dar huwa meqjus li għandu valur ekonomiku u l-liġi dan tagħtih għarfien⁵⁴;

Illi tidħol hawnhekk ukoll konsiderazzjoni tal-kejl tal-*multiplier* li għandu jintuża biex jitqies l-ammont tal-kumpens mistħoqq. Huwa aċċettat li l-kriterju ta' kif wieħed iqis il-kejl tal-*multiplier* huwa wieħed li jagħti diskrezzjoni lill-ġudikant, li huwa mistenni li jqis u jżen iċ-ċirkostanzi kollha tal-każ fid-dawl ta' twettiq ta' eżerċizzju li jagħti kumpens b'ħaqq u mhux b'xi mantra matematika⁵⁵. Manadankollu, huwa daqstant minnu li l-kejl tal-*multiplier* intuża wkoll mill-Qrati tagħna fejn l-eta' tal-persuna korruta kien qabeż l-eta' tal-irtirar mix-xogħol u minkejja li l-vittma ma

⁴⁹ 1% debilita' fiżika + 15% debilita' psikjatrika

⁵⁰ PA JSP 31.1.1995 fil-kawża fl-ismijiet *Vincent Cutajar vs Alfred Scicluna* (mhux pubblikata u mhix appellata)

⁵¹ App. Civ. 7.7.1998 fil-kawża fl-ismijiet *Gatt vs Carbone noe* (Kollez. Vol: LXXXII.ii.242)

⁵² Ara affidavit tal-attriċi f'paġ. 109 u dokument anness f'paġ. 111 tal-proċess

⁵³ Ara App. Civ. 19.9.1973 fil-kawża fl-ismijiet *Carmelo Zammit et vs George Bezzina* (mhux pubblikata) u App Civ.

16.1.1984 fil-kawża fl-ismijiet *Apap vs. Degiorgio* (mhux pubblikata)

⁵⁴ P.A. DS 30.11.2001 fil-kawża fl-ismijiet *Carmel Bugeja vs Carmel Spiteri*

⁵⁵ P.A. JZM 13.7.2010 fil-kawża fl-ismijiet *Jeffrey Caruana vs Carmel Montesin* (rifommata mill-Qorti tal-Appell fit-30.5.2014)

kenitx taħdem bi qligħ minnufih qabel l-incident⁵⁶. Fid-dawl ta' dawn iċ-ċirkustanzi, u wara li qabblet il-qagħda tal-attriċi ma' oħrajn bħalha f'kawżi ta' din ix-xorta, il-Qorti sejra tadotta *multiplier* ta' ħdax-il (11) sena;

Illi għal dak li jirrigwarda t-tnaqqis li s-soltu jsir mis-somma likwidata għaliex ikun se' jsir f'daqqa (dak li jissejjaħ '*lump sum payment*'), iż-żmien jibda jitqies minn meta tinfetaħ il-kawża u mhux minn dak inhar tal-incident⁵⁷. F'dan il-każ, l-atturi fetħu l-kawża ħames (5) snin wara l-incident, u għalhekk il-Qorti jidhrilha li għandu jsir tnaqqis proporzjonat skond ir-regoli mħaddna li mis-somma titnaqqas perċentwali ta' tnejn fil-mija (2%) għal kull sena li tgħaddi minn dakinhar li nfetħet il-kawża sa dakinhar li tingħata s-sentenza⁵⁸. Għalhekk, sejjer isir tnaqqis ta' seba fil-mija (7%) mis-somma ta' danni likwidata;

Illi meta l-vittma ta' incident ma tkunx taħdem bi qligħ fiż-żmien li dak l-incident iseħħ, il-prattika hi li jingħata valur għax-xogħol tad-dar li hija tkun tagħmel u li dan il-valur jintrabat minn tal-anqas mal-paga minima li tkun tgħodd għal dak iż-żmien⁵⁹. Din kienet titla' għal mija u ħamsa u għoxrin ewro u ħamsin ċentezmu €125.50 (l-ekwivalenti ta' Lm53.88) fil-ġimgħa⁶⁰. Meta wieħed iqis il-*multiplier* li se' jkun jgħodd għall-każ tal-lum flimkien ma' xi żidiet li tabilfors isiru fil-każ tal-paga minima, jidher xieraq li għall-għanijiet ta' kalkolu, il-Qorti tqis ammont medju ta' mija u ħamsin ewro (€150) kull ġimgħa, jew sebat elf tmien mitt ewro fuq medda ta' sena (€7,800) bħala multiplikand;

Illi fid-dawl ta' dawn il-konsiderazzjonijiet kollha, il-Qorti tasal biex tillikwida d-danni li jmissu jithallsu lill-attriċi bħala telf ta' qligħ għall-ġejjieni (*lucrum cessans*) fis-somma ta' tnax-il elf, seba' mija sebgħa u sittin ewro u erba' ċenteżmi (€12,767.04)⁶¹;

Illi miġburin flimkien id-danni likwidati taħt iż-żewġ kawżali, il-Qorti qiegħda tillikwida lill-attriċi s-somma ta' sittax-il elf, erba' mija u tlettax-il ewro, u disgħin ċenteżmi (€16,413.90) bħala danni mgarrba fl-imsemmi incident u li jridu jagħmlu tajjeb għalihom l-imħarrkin;

⁵⁶ Ara PA AJM 4.10.1995 fil-kawża fl-ismijiet *Joseph Smith vs Peter Grech* (mhux pubblikata) u P.A. AE 25.1.2008 fil-kawża fl-ismijiet *Emanuel Conti et vs Salvo Mifsud*. Ara wkoll P.A. GV 12.7.2002 fil-kawża fl-ismijiet *Saviour Sammut vs Robert Demanuele* fejn il-Qorti qieset li l-kejl xieraq tal-*multiplier* m'għandux jintrabat bl-għama mal-kriterju tal-hajja lavorattiva tal-vittma

⁵⁷ App. Ċiv. 27.2.2004 fil-kawża fl-ismijiet *Annunziata Caruana vs Odette Camilleri*

⁵⁸ Ara, fost oħrajn, P.A. JSP 30.3.1993 fil-kawża fl-ismijiet *Joseph Abela vs Martin Spagnol* u App. Ċiv. 3.2.2009 fil-kawża fl-ismijiet *Luana Deguara vs Judas (Guido) Taddeo sive Edwin Scicluna pro et noe*

⁵⁹ P.A. NA 30.11.2001 fil-kawża fl-ismijiet *Emanuel Schembri vs David Tanti*

⁶⁰ Ara L.N. 126 tal-1992 kif emendata (L.S. 452.71)

⁶¹ (€7,800 x 11 x 0.16 = €13,728) – (€13,728 x 0.07 = €960.96) = €12,767.04

Illi filwaqt illi l-atturi qegħdin jitolbu wkoll il-ħlas tal-imgħaxijiet fuq is-somma likwidata, u b'sostenn ta' dan jipprezentaw żewġ ittri uffiċjali notifikati lill-imħarrkin f'Novembru tas-sena 2005 u f'Jannar 2008⁶², l-imħarrkin jilqgħu billi jgħidu li l-kumpens mhux faċilment likwidabbli jew mhux likwidabbli skond kif qed tippretendi l-attriċi, għaldaqstant m'għandhomx jiġu kkundannati jħallsu l-imgħaxijiet u l-ispejjeż tal-kawża;

Illi huwa minnu bħala prinċipju *in illiquidis non contahitur mora*, iżda dan il-Qorti tilqa' dik id-dottrina li tgħid li dan il-prinċipju jgħodd sakemm id-dewmien ma jkunx jaħti għalih id-debitur interpellat⁶³. Din l-eċċezzjoni tapplika wkoll fejn l-ammont likwidat ikun anqas minn dak mitlub speċifikatament fir-Rikors Maħluf⁶⁴;

Illi fil-każ preżenti, jirriżulta lill-Qorti li l-imħarrkin kienu laqgħu għandhom ittra uffiċjali mibgħuta lilhom mill-atturi fit-23 ta' Novembru, 2005 u fl-20 ta' Diċembru, 2007, jitolbu sabiex jaċċettaw ir-responsabbila' għall-incident u jiddikjaraw bil-miktub il-kundizzjonijiet tagħhom għall-ipproċessar tal-*claim* relattiva. Jirriżulta wkoll illi Citadel bagħtet għall-attriċi u talbitha toqgħod għal eżamijiet mediċi, għal liema talba l-attriċi kkoperat, iżda l-partijiet ma waslux għal ftehim dwar id-danni mitluba;

Illi mill-eżami tal-provi mressqa mill-attriċi, il-Qorti wkoll sabet diffikulta biex tilqa' l-pretensjonijiet kollha tal-attriċi dwar dak li kienet qed tippretendi bħala likwidazzjoni ta' danni;

Illi fid-dawl ta' dan, din il-Qorti tqis li l-imħarrkin għandhom raġun jistennew li kull somma li setgħu jiġu mitluba jħallsu bħala kumpens għall-ħsara mgarrba minnhom tagħti l-imgħax mid-data tas-sentenza⁶⁵;

Għal dawn ir-raġunijiet, il-Qorti qiegħda taqta' u tiddeċiedi l-kawża billi:

Tilqa' l-ewwel eċċezzjoni preliminari tal-imħarrkin u ssib li l-attur ma għandux il-legittimazzjoni attiva biex ikun parti f'din il-kawża u qiegħda teħles lill-imħarrkin mill-ħarsien tal-ġudizzju fil-konfront tiegħu u bi spejjeż għalih;

Tilqa' l-ewwel talba attriċi u, fuq ammissjoni, issib lill-imħarrkin solidalment responsabbli għad-danni mgarrba mill-attriċi bħala riżultat

⁶² Ara paġġ. 25 u 28 tal-proċess

⁶³ Ara Giorgi *Delle Obbligazioni*. Ara wkoll App. Ċiv. 23.6.1952 fil-kawża fl-ismijiet *Savona pro et noe vs Asphar et* (Kollez. Vol: XXXVI.i.181)

⁶⁴ Kumm. 15.1.1952 fil-kawża fl-ismijiet *Buttigieg vs Said* (Kollez. Vol: XXXVI.iii.599)

⁶⁵ Ara Nota ta' Sottomissjonijiet tal-imħarrkin f'paġ. 283 tal-proċess

tal-inċident li seħħ fid-19 ta' Marzu 2004 fi Triq l-Imdina, Żebbuġ bejn il-karozza reġistrata b'hal EAK 767 misjuqa mill-imħarrek, u dik reġistrata AAO-847 misjuqa mill-attur;

Tilqa' t-tieni talba attriċi u ssib li d-danni jikkonsistu f'danni ta' natura personali u tillikwida tali danni fis-somma ta' sittax-il elf, erba' mija u tlethax-il ewro u disgħin ċenteżmi (€16,413.90);

Tilqa' t-tielet talba attriċi u tikkundanna lill-imħarrek flimkien u solidalment bejniethom, biex iħallsu lill-attriċi s-somma hekk likwidata ta' sittax-il elf, erba' mija u tlethax-il ewro u disgħin ċenteżmi (€16,413.90) flimkien mal-imgħaxijiet legali fuq dik is-somma b'seħħ mil-lum sal-jum tal-ħlas effettiv;

Tiċhad l-eċċezzjonijiet fil-mertu tal-imħarrek għaliex ma jirriżultawx mistħoqqa fil-fatt u fid-dritt; u

Tikkundanna lill-imħarrek iħallsu **l-ispejjeż tal-kawża**, ħlief għal dawk tal-attur Giovanni Bugeja li jħallashom hu.

Moqrija

Onor. Joseph R. Micallef LL.D.
Imħallef

7 ta' Frar, 2017

Carmen Scicluna
Deputat Registratur

7 ta' Frar, 2017